

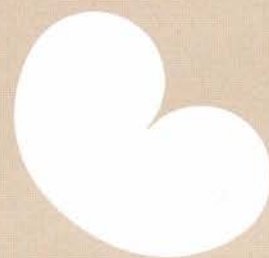
FRIESE STOEPERS

30^e REGIONALE FRIESE REÛNIE VOOR RONDIJG

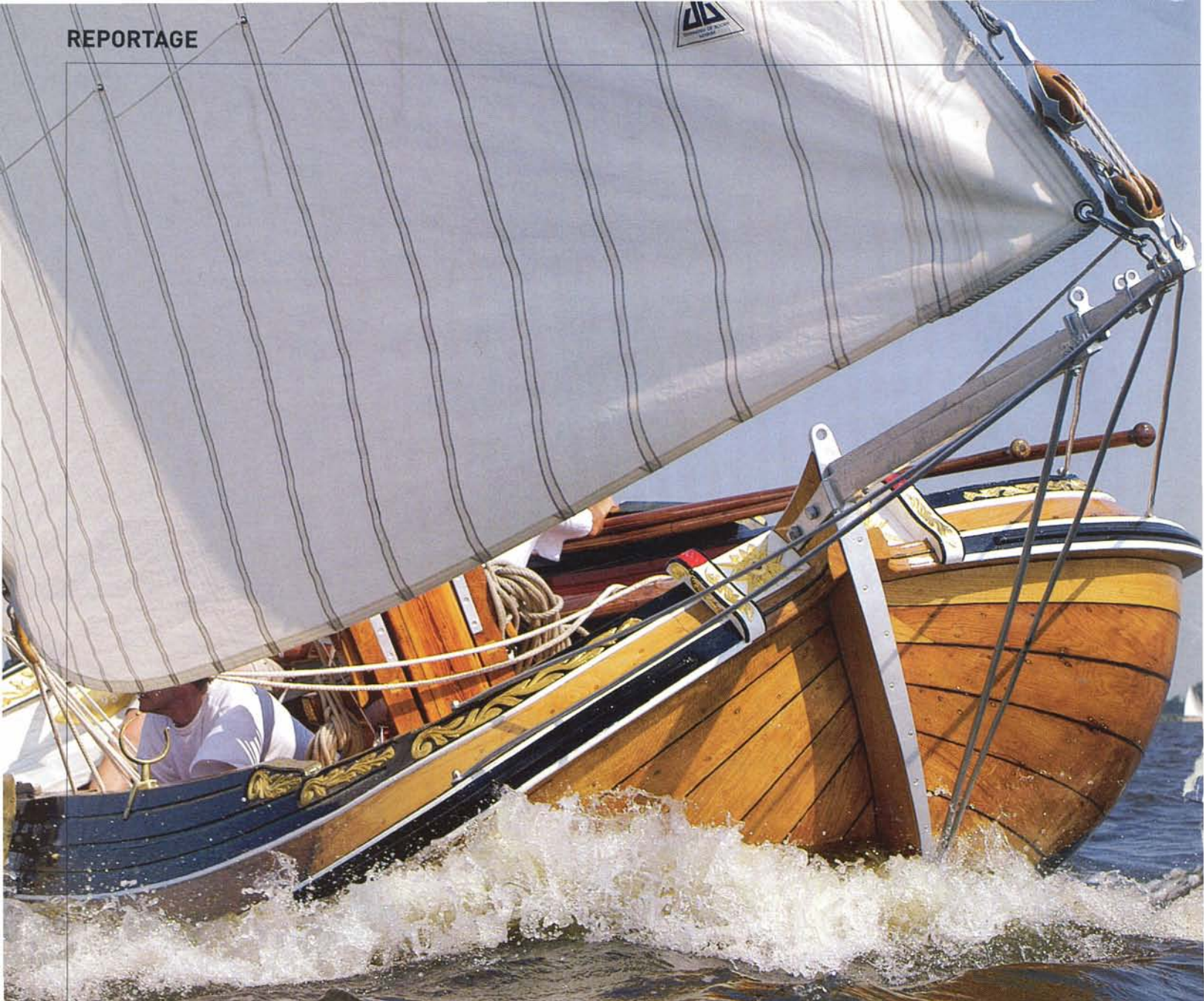

KPAARDJES

E JACHTEN, SCHOUWEN & STAVELSE JOLLEN

ALEIDE ANNA

Lex Maat: 'De Aleide Anna is gebouwd voor jonkheer van Swinderen, burgemeester van Loosdrecht die met het scheepje op de Hollandse plassen voer en soms ook naar Friesland toog. Zijn zoon erfde de boot. Daarna werd de Aleide Anna door Jacques Sambrink opgeknapt. Maar na enige tijd werd het schip niet meer bijgehouden. 15 jaar geleden werd ze te koop aangeboden, nadat er eerst sprake van was dat de Aleide Anna als visbootje zou worden gebruikt, de eigenaar wilde de spiegel eraf zagen om een rechte spiegel voor een buitenboordmotor te maken. Uiteindelijk heb ik hem gekocht, ik had er al eerder mee gezeild. We hebben de restauratie ter hand genomen en gang voor gang ver-

Ze noemen zichzelf eigenlijk een beetje gek – en verslaafd. Gek van eikenhout en verslaafd aan het zeilen met hun Friese jachten, tjotters, schouwen, Staverse jollen, boeiers en boatsjes. Voor de dertigste keer kwamen ze bij elkaar om hun gekte te vieren. Op het Heegermeer. Met admiraalzeilen, wedstrijden, een Indonesisch buffet en veel verhalen... TEKST HANNEKE SPIJKER | FOTO'S BART HAUTVAST

AAN de T-shirts met de wat cryptische uitspraak 'Onderhoud? Nee, eikenhout!' herkennen we de deelnemers aan de 30e Regionale Friese Reünie op de kop van de haven van De Eendracht in Heeg. Zo'n zestig scheepjes liggen te glimmen en te stralen in de hete augustuszon. Ze mogen zo dadelijk los om mee te doen aan een toertocht met hindernissen. Grapje van het organiserend comité. Iedere deelnemer vaart precies 2 uur en probeert daarin zoveel mogelijk punten te verzamelen door zelf hindernissen aan te brengen: achteruitzeilen, bommen, achteruit bommen, gepoetst koper; het telt allemaal mee voor de prijzen. Dus vlak voor het verlaten van de haven worden de bemanningen met een doek een bus koperpoets aan het werk gezet – alle kleine beetjes helpen.

Maar buiten blijkt eigenlijk alleen het onderdeel bommen vandaag goed te scoren, er staat nauwelijks wind. Tussen de middag wordt dan ook massaal gekozen voor een *liquid lunch*: zwemmen.

Daarna is het tijd voor het vaste onderdeel admiraalzeilen. Admiraalschip is de boeier Catharina met admiraal Rienk Wegener Sleseswijk. Hij ziet er indrukwekkend uit met blazer en pet, maar menigeen oppert dat met deze hitte wellicht een iets meer *casual look* beter was geweest. De admiraal is plichtsgetrouw en saluëert braaf naar de nogal chaotisch ogende rijtjes die aan hem voorbijtrekken. Door het gebrek aan wind is het moeilijk om in lijn te blijven. En wanneer hij bijna alle scheepstypen heeft begroet, wordt het de admiraal allemaal teveel en hij gaat van zijn stokje: te warm en te

weinig gedronken. Gelukkig is hij snel weer op de been. Na het admiraaldrijven gaat de vloot terug naar de haven voor de traditionele Berenburg bij de Bikkelbank, een door Pier Piersma vervaardigde eiken bank die door een lid aan de vereniging werd geschonken. Iedereen kent elkaar, ondanks het niet onaanzienlijke aantal jachten en het duurt dan ook even voor het hele feest zich daarna weer heeft verplaatst naar rondvaartboot de Waterpoort. Terwijl we over alle wateren rondom Heeg varen, lopen we langs het Indonesisch buffet en schuift iedereen bij elkaar aan voor een kletspraatje of raad. En terwijl het langzaam donker wordt en de nevel als een dekentje over Friesland komt te liggen, vaart de klassieke salonboot Maria af en aan met ouders en kinderen die naar bed moeten. We vallen zelf ook bijna in slaap en dan is er vanaf half elf nog feest en levende muziek in hotel De Watersport! Energiek volkje, die Friese houtvaarders...

WIND!

Het dixielandgeweld is aan ons voorbij gegaan en 's morgens zien we verkwikt en blij dat het waait! De lucht is helder en blauw, het vocht en de nevel zijn weg. De sfeer op de haven is ook heel anders, iedereen staat in de startblokken voor de wedstrijden. Geen grapjes meer, nu is het menens.

Het is superdruk op het Heegermeer, alles wat vaart lijkt wel op het water te zijn en daar middenin is de wedstrijdbaan uitgelegd. En inderdaad, de messen zijn geslepen; vrienden zijn ze straks wel weer, maar nu wil iedereen vechten voor een plek in het klassement.

De kleine schouwen en boatsjes bij elkaar, de kleine tjotters, grote tjotters, kajuitschouwen, Staverse jollen, open schouwen, Friese jachten en boeiers; om de 5 minuten start er weer een kluitje. Wat zijn ze mooi! Ondanks de concentratie en hier en daar een verbeten hoofd, straalt het plezier van boten en bemanningen af.

Tijdens de drijvende lunch blijken er te weinig lunchpakketten te zijn, maar op wat gemopper na besluit iedereen vrolijk te blijven en zich te verheugen op de middagwedstrijd. Deze reünie kan niet meer kapot en nu al zijn de ogen gericht op het vijftigjarig bestaan van het Stamboek volgend jaar, waarbij ook koningin Beatrix en de Groene Draeck aanwezig zullen zijn. Dat belooft wat!

nieuw vernieuwd en uiteindelijk is er nog maar heel weinig origineel, nou ja, zo'n 60 tot 70 procent uit het oude boeisel. Het is een tjotter die al gebouwd is om wedstrijden mee te varen, een zogeheten fjouwer acht; de meeste tjotters waren boerenbootjes. Van de fjouwer acht zijn er negentien gebouwd, vanaf 1870, de meeste bij Eeltje Holtrop van der Zee (later Auke), de mijne ook. Toen al was het een soort pronkscheepje, heel luxe met veel koper, goud en houtsnijwerk. De eigenaars kwamen zowel uit Holland als uit Friesland, maar ze werden echt voor goeie families gebouwd. Zo was de Jonge Dirk een tjotter waarmee het zontje van een rijke familie door de knecht naar

school werd gebracht. Het is een uit de hand gelopen hobby die veel geld kost, maar ik denk maar zo: we behouden iets moois voor de mensen die na ons komen. Het had ook anders kunnen aflopen, er zijn er zeven opgestookt! Ik hoop wel dat ik nu even niet aan de beurt ben... Alle eigenaars hier zijn zo verschrikkelijk gek van hun scheepjes, je moet er niet aan denken dat er zoiets gebeurt als onlangs is gebeurd in Uitwellingerga toen de boeier Rana afbrandde die net was gerestaureerd. Of in de winter, dan staat de loods bij Piersma vol met dit spul. Als dat afbrandt...'

ARGO

Sybrant van der Werf: 'Mijn vader had een tjotter en later een Fries jacht; ik ben er als kind mee groot gebracht. Ik heb leren zeilen in een schouwttje. Na een tijdje wilde ik natuurlijk snel en flitsend varen in hip plastic met spinnakers, maar het bloed kroop waar het niet gaan kon en ik kocht een Fries jacht. Maar hij was slecht onderhouden. Ik ben er wel een paar jaar mee bezig geweest. Eeltje Holtrop van der Zee heeft deze voor eigen rekening en risico in 1895 gebouwd. Later is hij verkocht aan een verhuurder in Paterswolde. Daar zat een werf, Visser, die maakte ze na en experimenteerde ermee. Daarna is hij in het bezit geweest van drie of vier families, de laatste heeft hem 35 jaar gehad. Friese jachten werden gebruikt door herenboeren en notabelen en zijn vanaf 1850 gebouwd.'

EYSEEND

De Eyseend is gebouwd als Nemo voor notaris Faber in Langweer in 1890 bij Lantinga in IJlst. Waarschijnlijk liet hij in 1908 een tweede tjotter bouwen. Het was voor die tijd een bijzonder luxe scheepje met een inboardmotor en prachtig snijwerk. Na de naam Nemo zeilde het als Boekanier en Anna Frederika totdat het in bezit kwam van de familie Eissens die de naam veranderde in Eyseend. In 1959 werd de tjotter door Piet Dekker gevonden op een werf in Loosdrecht. In eerste instantie wilden de toenmalige eigenaars de boot niet verkopen, maar na een jaar kreeg Dekker alsnog de kans. Hij betaalde 150 gulden. In de jaren zestig kwam de boot in het bezit van de heer Hesmerg. Hij was dirigent van het Noord-Hollands orkest. De naam veranderde in Anna Frederika, naar de echtgenote van de heer Hesmerg. Hesmerg zou het schip meer dan 30 jaar bezitten en er na een uitgebreide restauratie met veel plezier mee varen. Uiteindelijk was Hesmerg door zijn hoge leeftijd niet meer in staat om zelf naar het boothuis te gaan en bracht zijn dochter hem een paar maal per jaar naar het schiphuis om bij de geliefde tjotter te zijn, maar zeilen was er niet meer bij. Met pijn in het hart werd de Anna Frederika verkocht aan de familie Eissens die het schip wederom liet restaureren.

DE OUDE LIEFDE

Combert Burger werd van HEAO-man een handwerker, hij schoorde zichzelf om tot scheepsrestaurateur met als specialiteit Fries eikenhout. Het begon met de Ludana, een boeier uit 1893 die hij vond in een sloot. Uiteindelijk is er niet veel meer van de originele Ludana over: de kajuit en de kielbalk. Maar dat is meer dan veel ronde jachten kunnen zeggen. Burger: 'Ik ben er langzaam ingegroeid en ik heb nu mijn eigen bedrijf in Workum. Inmiddels vaar ik in het jacht dat van mijn moeder was: De Oude Liefde. Mijn moeder van 75 vaart nog steeds graag mee. Het is een Fries jacht dat in 1919 bij Brandsma in Franeker werd gebouwd.'

TARKE EN TWEE GEBROEDERS

Jan Brilleman heeft een klein probleem: hij vindt zoveel mooi. Hij is al 50 jaar donateur van de Stichting Stamboek Ronde & Platbodemjachten en bouwde zelf de tjotter Twee Gebroeders die hij onlangs aan zijn zoon cadeau heeft gegeven. 'Ik had dat ding helemaal in mijn hoofd zitten. Het is een replica van een scheepje uit 1854.' Het boatsje Tarke is een ander verhaal. Berend de Jong bouwde het voor Pieter Poepjes in Sloten om op het Slotermeer op paling te vissen. Er zat dan ook een bun in. 'Vier jaar geleden kreeg ik het scheepje van de familie Hoekstra, volledig verrot, maar nog helemaal origineel, dus met bun en met spriettuig. Ik heb er zelfs weer een katoenen tuig voor laten maken.' En zo kwam Brilleman ook weer via via in Loosdrecht op het spoor van de Aurora, een tjotter uit 1915 die bij de gebroeders De Jong

in Heeg werd gebouwd. 'Een echte werkboot, dat kan je zien omdat de mast dan wat voorlijk geplaatst is. Waarschijnlijk gebruikt om oliekoeken mee naar de koeien te brengen. Een echte snelle zeiler en die wilden ze opstoken! Hij moet inderdaad voor 90 procent gerestaureerd worden en dat zal ik grotendeels zelf doen, hoewel ik het branden van de gangen graag aan een professional over laat. De zeilen, de mast, de giek en de mastbank zijn nog goed. Gelukkig subsidieert de FONV (Federatie Oud Nederlandse Vaartuigen - red.) mee... omdat ik het schip in originele staat wil terugbrengen, dus waar bijvoorbeeld een zwaluwstaartverbinding zat, zal ik er weer een aanbrengen. Tja, wat kan ik zeggen? Het is een ziekte...'

KADOTS KADOTS

Ook Rinke Pleging is een trouwe bezoeker van de bijeenkomsten van het Fries eikenhout. Ze heeft een open schouw uit 1974 met de intrigerende naam Kadots Kadots. 'In mijn jeugd had ik een boek over een vakantiecamp aan de Kaag waar ene meneer Kadots op een boeier voer. En die meneer vond altijd dat het te hard waaide. Meneer Kadots werd vaak geciteerd bij ons thuis.'

Rinke Pleging begon met zeilen op zeilkamp en voer later op het skûtsje Gutsekop. Hoe kwam ze erbij om een schouw te kopen? 'Nou ja, het is natuurlijk maar een klein dropje en dat ben ik ook, maar het heeft alles van een platbodem; de kloten, de rakbanden, de zwaarden. Een Fries jacht kan ik me niet veroorloven, dus dit is het beste compromis. Ik heb de boot sinds 1981, via een oude schoolvriendin van mijn moeder. Hij stond op een trailer, op het onderstel van de caravan van de burens. Ik ben er op die manier ook mee naar Frankrijk geweest, naar de étangs bij Bordeaux; helemaal geweldig. Het schuren en lakken doe ik natuurlijk zelf en eenmaal per jaar pak ik iets groots aan. Ik houd de boot graag in goede staat, want ik ben landschapstofferier, ook als ik zonder wind rond dobber! Heel wat anders dan al dat gestolde snot! Gewoonlijk ligt hij in een schiphuis, om hem zoveel mogelijk

te beschermen tegen de weersinvloeden. Ik doe alles voor mijn schouw, ik ben er zelfs voor verhuisd van Vlissingen naar Friesland. Als het bootje niet naar het baasje komt, dan moet het maar andersom...'

AFSPLITSING

Het was de dertigste keer dat de reünie werd gehouden. De Regionale Friese Reünie voor ronde jachten, schouwen en Staverse jollen is een afsplitsing van het Stamboek Ronde- en Platbodemjachten, omdat de eigenaars vonden dat het Friese eikenhout van de binnenwateren meer aandacht verdiende. Een uitzondering is gemaakt voor geklonken stalen boeiers en voor Staverse jollen, die technisch gesproken niet van het binnenwater komen.

PINAS

Henk Lunstroo is een bekende ontwerper van traditioneel ogende jachten zoals het superjacht Borkumriff III (gebouwd bij Royal Huisman) en de Skoit (gebouwd bij Mekon), maar zelf vaart hij in een Staverse jol uit 1904, de Pinas. Tot 1932 werd met deze boot gevist op haring en ansjovis en sinds 1961 is de jol – in visserman-uitvoering – in het bezit van Lunstroo. 'Ik heb er wel wat handigheidjes in aangebracht, zoals de keukenhoek in de kuip. Dat vind ik leuk, om mijn handen te gebruiken na al dat tekenen en op kantoor zitten.'

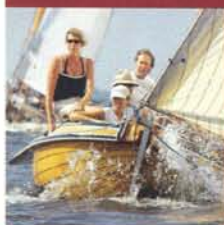

DE SCHEEPSTYPEN

BOEIER De typeaanduiding boeier komt al voor in Nederlandse en Duitse bronnen uit de eerste helft van de 15e eeuw en is nadien voor velerlei scheepstypen gebruikt. In het boek 'Ronde en platbodemjachten' staat dat in 1915 een 'Congres voor Watersport' werd gehouden waar aan drie Friese des-

kundigen werd opgedragen om een definitie van 'de zuivere boeier' op te stellen. Zij kwamen met niet minder dan 10 (beperkende) hoedanigheden waarbij de door Eeltje Holtrop van der Zee tussen 1860 en 1897 gebouwde boeiers duidelijk model hadden gestaan. In het Stamboek wordt het begrip 'boeier' gehanteerd voor ronde jachten van hout of staal, tenminste 5,5 tot meer dan 12 meter lang met de grondvorm van het Friese jacht doch voorzien van een vast voordek en een kajuitopbouw achter de mast. De boeiers vallen vaak iets minder sterk in om meer ruimte in het gangboord te krijgen. De meeste zijn op Friese werven gebouwd (Van der Zee, Lantinga) doch ook de werven van Bernhard in Nieuwendam en Smit in Kinderdijk bouwden boeiers, de laatste alleen in staal.

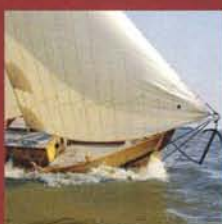

FRIES JACHT Een dominerende rol bij de bouw van ronde houten zeilvaartuigen aan het einde van de 19e eeuw werd gespeeld door Eeltje Holtrop van der Zee te Joure. Hij bouwde in die tijd een aantal grotere, meer luxueus uitgevoerde en uitsluitend voor de pleziervaart bestemde zeilvaartuigen die in zijn werfboeken niet werden aangeduid met het standaardbegrip 'boat' maar met: 'jagt'. Buiten Friesland kregen deze van lieverlee de typenaam 'Fries jacht'. In het Stamboek is deze naam consequent gebruikt voor de open ronde jachten van 5 tot 7 meter lengte over de stevens, voorzien van berghouten en vaak kluisborden en beretanden en een smal roer, bekroond met een leeuw of ander symbolisch dier. De berghouten zijn doorslaggevend. De term 'rond jacht' heeft, in tegenstelling tot wat veel wordt gedacht, geen betrekking op de dwarsdoorsnede op het grootspant doch op de horizontale omtrek die bij een Fries jacht een eivorm met de punt naar achteren heeft.

SCHOUW De schouw is als scheepstype eeuwen oud, in velerlei grootten, afhankelijk van het gebruiksdoel. In zijn eenvoudigste vorm is het een platte bak met een voor en achter oplopende bodem. Als prototype kan de Friese open schouw gelden, 4,75 tot 6 meter lang, universeel gebruikt als bedrijfs-

vaartuig voor boer, kruidenier en koopman, ingericht om te bomen, te roeien en te zeilen. Kenmerkend zijn het aan de bovenkant horizontale boeisel, flauw naar binnen gebogen, de in bovenaanzicht rechte of nagenoeg rechte zijden, flauw naar buiten uitwaaiend en bestaande uit één of twee huidgangen, in het laatste geval met een knik in de doorsnede op het grootspant. Op de kleinste werd een spriettuig gevoerd, op de wat grotere een gaffeltuig. Open schouwen worden op enkele Friese houtwerven nog steeds gebouwd (Brandsma, Van der Meulen) met werfgebonden specifieke kenmerken, al dan niet met snijwerk en soms met (niet altijd even originele) kleuren.

KAJUITSCHOUW De kajuitschouw is ontwikkeld uit de open schouw. Hij werd al in de jaren dertig in Friesland gebouwd, evenals op de werf van Hartog in Buiksloot en is van het begin af aan als recreatiejacht gebruikt. Na 1960 bouwden Brandsma in Rohel en Van der Meulen in Joure, later in

Sneek, veel kajuitschouwen. Als regel zijn ze 6 tot 8 meter lang met een grotere holte en grotere breedte dan de open schouwen.

STAVELSE JOL De Stavelse jol is ontstaan in de negentiende eeuw uit de zogeheten kubboot, in gebruik bij de visserij vanaf de vaste wal en als volgbboot, met fuiken en kubben (tenen manden met de functie van een fuik) langs de ondiepe kust van het Gaasterland en West-Friesland. In de jaren

zeventig van de negentiende eeuw, toen de ansjovisvisserij sterk opkwam, was de Stavelse jol al in gebruik. Onder invloed van de ansjovisvisserij werden ze van lieverlee steeds groter gemaakt, tot 8 meter. In eerste instantie voerden ze een spriettuig, later een gaffeltuig. Een Stavelse jol is een breed, gladboordig schip, buikig in de spanten, waardoor de grootste breedte op de waterlijn ligt, met een enigszins kelkvormige, platte achterspiegel. Hij heeft geen berghout, zwaardorm of andere uitsteeksels die de netten bij het binnenhalen zouden kunnen beschadigen. In plaats van zwaarden heeft hij een doorlopende kielbalk onder het hele vlak van omstreeks 50 centimeter hoog. Ze werden vooral gebouwd op de werven van Roosjen en Strikwerda in Stavereen en die van de Gebroeders Wildschut in Gaastmeer, eerst in hout, later in staal.

TJOTTER EN BOATSJE De tjotter is de kleinste van de open ronde Friese zeilscheepjes met een lengte over de stevens van ten hoogste 5,40 meter, zonder berghouten, kluisborden en beretanden en met een breed roer waarvan de kop vaak versierd is met een klik, waarin een vogel is uitgestoken. Oorspronkelijk waren ze in Friesland universeel in gebruik voor het kleinschalige vervoer van goederen en personen in de tijd, dat wegverbindingen goeddeels ontbraken. De groep tjotters van 4,80 bij 2,40 meter heten in Friesland 'fjouwerachten'. Ze zijn na 1852 populair geworden, vooral als wedstrijdboot, doordat ze vanaf dat moment niet buiten de belasting op binnenvaartuigen vielen. In Friesland werden in de 19e eeuw alle open ronde zeilvaartuigen aangeduid als 'boat', verkleinwoord 'boatsje'. Deze laatste term wordt in het Stamboek voorbehouden aan tjotters kleiner dan 4,50 meter met ten hoogste twee huidgangen en zonder versieringen. Deze definitie is arbitrair: er zijn vele tussenvormen. Een *wyltsjitter* is een boatsje, dat speciaal is ingericht voor de jacht op waterwild.